

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT
JOURNAL
OF
HISTORY

การฟื้นคืนชีพของกิจการฉายภาพยนตร์กับ
วัฒนธรรมการชมภาพยนตร์
ในกรุงเทพฯ ทศวรรษ 2490
The Revival of Film Screenings and Film
Cultures in Bangkok, 1947 - 1956

ปฏิพัทธ์ สถาพร
Patipat Sathaporn

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
E-mail: patipat.s@me.com

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “โรงภาพยนตร์กับวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ พ.ศ. 2500 - 2520” สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 กิจกรรมภาพยนตร์ไทยตกอยู่ในภาวะซบเซา โรงภาพยนตร์ขาดแคลนภาพยนตร์ใหม่ทั้งจากไทยและต่างประเทศเข้าฉาย ทว่าภายหลังสงครามสิ้นสุดลงกิจกรรมภาพยนตร์ก็กลับมาเฟื่องฟูขึ้นอีกครั้ง บทความนี้มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกิจการฉายภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ ในช่วงทศวรรษ 2490 โดยใช้หลักฐานในการศึกษาจากหนังสือพิมพ์และนิตยสารที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าว จากการศึกษาค้นคว้าการฟื้นคืนชีพของกิจการฉายภาพยนตร์ อันเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยโดยรวม เป็นผลมาจากการเกิดขึ้นของโรงภาพยนตร์ยุคใหม่ทันสมัยรวมถึงการก่อตั้งบริษัทจัดจำหน่ายภาพยนตร์ต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทศวรรษหลังสงครามนี้มิได้นำมาซึ่งความสำเร็จในด้านธุรกิจแต่เพียงเท่านั้น ทว่ายังเป็นตัวขับเคลื่อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของผู้ชมชาวไทยที่มีมาแต่เดิมให้เด่นชัดขึ้นอีกด้วย

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ การฉายภาพยนตร์ วัฒนธรรมการชมภาพยนตร์

Abstract

During the Second World War, Thailand's film industry was in decline, which resulted in the growing absence of new Thai and foreign films. However, the industry changed rapidly following the war. This article aims to trace changes in films shown in cinemas in Bangkok from 1947 to 1956. Material used in this article includes newspapers and film industry periodicals published in the period, mostly in the 1940s and 1950s. It argues that the revival of film screenings in cinemas, a part of Thailand's film industry, was in response to the emergence of new modern cinemas as well as the establishment of foreign film distribution companies. This not only helped the movie business thrive, but also strengthened the popularity of film culture among Thai audiences.

Keywords: Film history, Film screenings, Film cultures

1. บทนำ

การยุติลงของสงครามมหาเอเชียบูรพาอันเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2488 นอกจากจะเป็นจุดหมายสำคัญในทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้ว การสิ้นสุดสงครามครั้งนี้ยังมีความสำคัญต่อมิติทางสังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย ในกรณีของวงการภาพยนตร์ไทยเมื่อสงครามอุบัติขึ้นถือได้ว่าเป็นช่วงซบเซาของวงการภาพยนตร์ไทยโดยรวม เนื่องจากกิจการภาพยนตร์จำเป็นต้องพึ่งพาต่างชาติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะตลาดการค้าภาพยนตร์เจ้าสำคัญอย่างฮอลลีวูด ประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนั้นแล้วเมื่อรัฐบาลไทยประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร การติดต่อค้าขายภาพยนตร์จึงต้องประสบภาวะชะงักงันไปด้วย เมื่อเงาของสงครามจางหายไปวงการภาพยนตร์ไทยก็กลับมาคึกคักขึ้นอีกครั้ง ดังปรากฏให้เห็นจากงานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ล้วนยืนยันถึงปรากฏการณ์นี้¹ เมื่อพิจารณาในภาคส่วนที่เจาะจงในด้านกิจการฉายภาพยนตร์ ช่วงทศวรรษ 2490 ได้เกิดการจัดตั้งบริษัทตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์ต่างประเทศในกรุงเทพฯ ขึ้นเป็นจำนวนมากอย่างที่

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ จำเริญลักษณ์ ธนะวังน้อย, *ประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2* (กรุงเทพฯ, 2545), 224; นัยนา แยมสาขา, “นโยบายการส่งเสริมภาพยนตร์ของรัฐบาลไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), 87 - 89; ยศ วัชรเสถียร, *เกร็ดจากอดีต*. (พระนคร, รวมสาส์น, 2513), 426.

ไม่เคยปรากฏมาก่อน² และการขยายตัวของธุรกิจโรงภาพยนตร์ในทศวรรษ 2490 ยังส่งผลให้ทศวรรษต่อมาได้รับการขนานนามว่าเป็นยุคเฟื่องฟูของโรงภาพยนตร์³ ดังนั้นแล้วช่วงเวลาทศวรรษ 2490 จึงถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านอันสำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย คำถามสำคัญก็คือการเปลี่ยนแปลงของกิจการฉายภาพยนตร์ในทศวรรษ 2490 ได้นำความเปลี่ยนแปลงใดมาด้วย

บทความนี้จึงต้องการนำเสนอให้เห็นว่าปรากฏการณ์การฟื้นตัวและความคึกคักของกิจการภาพยนตร์ในพื้นที่กรุงเทพฯ ช่วงทศวรรษ 2490 นอกจากจะเป็นแรงผลักดันโดยตรงต่อความเปลี่ยนแปลงในแง่มุมมองกิจการค้าแล้วนั้น การเปลี่ยนแปลงของกิจการฉายภาพยนตร์ที่เกิดขึ้นยังส่งผลไปถึงวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์อีกด้วย โดยหากพิจารณาผ่านมุมมองของนักภาพยนตร์ศึกษาก็จะพบว่าวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของคนไทยนั้นมีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนสังคมอื่น มีการแบ่งแยกกลุ่มคนดูอย่างชัดเจนระหว่างผู้ชมในกรุงเทพฯ กับผู้ชมในต่างจังหวัด กลุ่มผู้ชมในเมืองจะยอมรับภาพยนตร์ต่างประเทศและภาพยนตร์ศิลปะได้มากกว่า ขณะที่ภาพยนตร์ที่เข้าใจง่ายหรือให้ความบันเทิงล้วนๆ จะเป็นที่ยิยมในกลุ่มผู้ชมต่างจังหวัด⁴ ดังนั้นแล้วผู้เขียนจึงเห็นว่าเป็นโอกาสดีที่จะใช้มุมมองทางประวัติศาสตร์ช่วยสืบย้อนให้เห็นถึงการคลี่คลายของวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ในอดีต โดยเฉพาะ

² โคม สุวรงค์, *คู่มือนิทรรศการหนึ่งศตวรรษภาพยนตร์ไทย* (นครปฐม: หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน), 2556), 103.

³ เรืองเดียวกัน, 125.

⁴ อัญชลี ชัยวรพร, *ภาพยนตร์ในชีวิตไทย มุมมองของนักประวัติศาสตร์ศึกษา* (กรุงเทพฯ: วราพร, 2559), 68.

อย่างยิ่งช่วงเวลาทศวรรษ 2490 อันถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญครั้งหนึ่งของวงการภาพยนตร์ในสังคมไทย

เนื้อหาของบทความนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นใหญ่ โดยเริ่มจากการสำรวจกิจการภาพยนตร์ในระหว่างสงครามอันถือเป็นช่วงซบเซาของกิจการภาพยนตร์เพื่อให้เห็นถึงพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อไป จากนั้นหัวข้อถัดมาจะแสดงให้เห็นถึงการฟื้นตัวของกิจการภาพยนตร์ตลอดช่วงทศวรรษ 2490 ทั้งในด้านของพื้นที่ฉายอย่างโรงภาพยนตร์และด้านกิจการค้าภาพยนตร์ หัวข้อสุดท้ายจะอธิบายว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการฟื้นตัวของกิจการฉายภาพยนตร์นั้นส่งผลลัพธ์อย่างไรทั้งในแง่มุมการค้าและวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์

2. กิจการภาพยนตร์

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ในกรุงเทพฯ

กิจการฉายภาพยนตร์นั้นมีการดำเนินงานสำคัญเกี่ยวข้อออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ กิจการโรงภาพยนตร์อันเป็นพื้นที่ฉายภาพยนตร์ให้แก่ผู้ชม และกิจการค้าภาพยนตร์ที่ทำหน้าที่ซื้อภาพยนตร์มาป้อนสู่โรงภาพยนตร์ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ต่อเนื่องไปจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 วงการภาพยนตร์ไทยมีบริษัทสหคีนีมาจำกัด เป็นบริษัทที่ทรงอิทธิพลทั้งในด้านการค้าและเป็นเจ้าของโรงภาพยนตร์หลายแห่งในกรุงเทพฯ กล่าวคือ บริษัทแห่งนี้เกิดขึ้นจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ให้จัดตั้งบริษัทสหคีนีมาขึ้นเพื่อดำเนินกิจการค้าภาพยนตร์ พร้อมกับการก่อสร้างโรงภาพยนตร์ “ศาลาเฉลิมกรุง” ในวโรกาสเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 150 ปี เมื่อบริษัทแห่งนี้ก่อตั้งและเติบโตในทาง

ธุรกิจมากขึ้นก็ได้เกิดการควบรวมบริษัทภาพยนตร์ที่มีมาก่อนหน้าอย่าง บริษัทภาพยนตร์พัฒนากรและบริษัทควีนส์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ กิจการ โรงภาพยนตร์ที่ถูกควบรวมเข้ามาอยู่ภายใต้การดูแลของ สหคีนีมาก็เปลี่ยนชื่อโดยมีคำว่า “ศาลา” นำหน้าชื่อโรงภาพยนตร์ กิจการการฉายภาพยนตร์ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีลักษณะ ของบริษัทธุรกิจภาพยนตร์ยักษ์ใหญ่ที่เป็นทั้งผู้ทำหน้าที่ซื้อภาพยนตร์ เข้ามาฉายและเป็นเจ้าของโรงภาพยนตร์ในสังกัดของตน ในกรณีของ ภาพยนตร์ต่างประเทศก็ต้องซื้อจากตัวแทนจำหน่าย ณ ต่างประเทศ เนื่องจากยังไม่มีตัวแทนจำหน่ายที่จัดตั้งขึ้นในประเทศในช่วงเวลานั้น

ทว่าเมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาอันเป็นส่วนหนึ่งของ สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้นำภัยสงครามเข้ามาเยือนประเทศไทยนับแต่วัน ที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ผลกระทบจากภาวะสงครามนี้ได้สร้างความ เสียหายและความเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติของสังคม ไม่เว้น แม้แต่กิจการภาพยนตร์ก็ได้รับผลกระทบจากภาวะสงครามนี้ไปด้วย เช่นกัน ปัญหาสำคัญประการแรกที่เกิดขึ้นกับกิจการภาพยนตร์เมื่อ ประเทศไทยประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร คือ โรงภาพยนตร์ซื้อ ภาพยนตร์จากต่างประเทศเข้ามาฉายไม่ได้ โดยเฉพาะภาพยนตร์จาก ฮอลลีวูดที่เป็นที่นิยมในหมู่ผู้ชมภาพยนตร์เป็นอย่างมาก ดังนั้นแล้ว โรงภาพยนตร์จึงขาดแคลนภาพยนตร์เรื่องใหม่ๆ ที่จะนำเข้ามาฉายให้ คนดู รวมไปถึงเมื่อภัยสงครามเข้ามาคุกคามความปลอดภัยของชีวิต และทรัพย์สินผู้คน จึงทำให้ผู้คนบางส่วนต้องอพยพออกจากกรุงเทพฯ ความบันเทิงอย่างภาพยนตร์จึงต้องซบเซาลงเมื่อขาดผู้ชม สภาพความ ซบเซาของกิจการฉายภาพยนตร์และปัญหาการนำเข้าภาพยนตร์จาก ต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพยนตร์ตะวันตก ได้ถูกถ่ายทอดผ่าน

ข้อเขียนของแก้วฟ้าหรือแก้ว อัจฉริยะกุล ผู้จัดละครเวทีผู้ผ่านประสบการณ์ภัยสงครามครั้งนั้นไว้ว่า

ผู้คนพลเมืองก็พากันอพยพออกนอกกรุงกันเป็นจำนวนมาก อย่างดีผู้ที่ทำงานในกรุงเทพ เช่น ข้าราชการ เย็นเลิกงานก็พากันออกนอกเมืองไปนอนกับครอบครัวตามชนบทที่ห่างไกลเมืองหลวงซึ่งเต็มไปด้วยจุดยุทธศาสตร์ รุ่งเช้าจึงจะกลับเข้ามาทำงานในกรุงกันใหม่ ยกเว้นแต่ผู้ที่ไม่มีฤทธิ์จะอพยพไปไหนได้เท่านั้น ที่ทนทุกข์อยู่กับลูกระเบิด

บ้านเมืองเจียนเหวราบกับเมืองร้าง การมหรสพซบเซา ภาพยนตร์อเมริกันก็ไม่มีเข้ามาฉาย มีอยู่เก่าๆ ก็ซ้ำซาก นักเข้าก็ต้องใช้วิธีพากย์ และมีดนตรีสลับบ้างจำจืด (ซึ่งเริ่มเรียกว่า “ละครย่อย”) บ้าง และภาพยนตร์ญี่ปุ่นก็ทะลักเข้ามาฉายกันเต็มบ้านเต็มเมือง มีคนเคยลักลอบนำภาพยนตร์อเมริกันเข้ามาฉายบ้างก็น้อยเรื่อง และต้องเสียง ที่เสียงไม่รอด ถูกญี่ปุ่นจับได้ ก็ถูกจับโยนลงทะเลหรือเผาไฟอดตายไป⁵

ภาพยนตร์จากตะวันตกที่เคยเป็นที่นิยมของผู้คนก็ขาดแคลนไปจากโรงภาพยนตร์และถูกแทนที่ด้วยภาพยนตร์จากญี่ปุ่นด้วยความมุ่ง

⁵ แก้วฟ้า, “‘เขา’ - นักก่อ นักสาน นักสร้าง นักริเริ่ม,” ใน บัณฑิตอนุสรณ์อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายบัณฑิต อังศิริวิชร์ ฌ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอังคารที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2510 (พระนคร: มิตรเจริญการพิมพ์, 2510), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

หมายที่จะสร้างวงศ์ไพบูลย์แห่งมหาเอเชียบูรพา ญี่ปุ่นก็ได้ใช้ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมสำหรับเผยแพร่ความคิดดังกล่าวด้วยเช่นกัน ทางการญี่ปุ่นได้จัดตั้งบริษัทจำหน่ายภาพยนตร์ญี่ปุ่น สาขากรุงเทพฯ ขึ้นเพื่อจัดจำหน่ายและฉายภาพยนตร์โดยเฉพาะ บริษัทนี้เริ่มฉายภาพยนตร์ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ.2485 เน้นฉายภาพยนตร์ประเภทบันเทิงและข่าวสารเหตุการณ์ โดยเน้นผู้ชมที่เป็นทหารญี่ปุ่นที่ประจำการในกรุงเทพฯ และต่อมาอาจจะนำมาฉายให้ประชาชนทั่วไปได้รับชมด้วย⁶ ดังนั้นสภาพการณ์โดยทั่วไปของการฉายภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ ระหว่างสงครามจึงประสบปัญหาขาดแคลนภาพยนตร์ที่เป็นที่นิยมของผู้คน อีกทั้งชาวกรุงเทพฯ ยังได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสงครามอีกด้วย กรุงเทพฯ ในยามสงครามที่ผู้คนอยู่อาศัยลดน้อยลงจึงทำให้โรงภาพยนตร์นั้นไร้ซึ่งคนดูไปโดยปริยาย ผู้คนที่ยังคง “ทนทุกข์” กับระเบิดอยู่ในกรุงเทพฯ หากยังต้องการแสวงหาความบันเทิงในโรงภาพยนตร์บ้างก็อาจจะต้องพบกับความเดือดร้อนจากภัยการทิ้งระเบิดและความรื้นเรงเริงใจนั้นก็จะแปรเปลี่ยนเป็นความโกลาหล ดังที่สรศิลป์แพ่งสภารายยถึงการชมภาพยนตร์ในระหว่างช่วงสงครามไว้ว่า

⁶ นิภาพร รัชตพัฒนานกุล, ““หนังรัก” ขณะรบ: การฉายและการสร้างภาพยนตร์ของญี่ปุ่นในไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2,” *จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์* ฉ. 19 (มิถุนายน 2558 - พฤษภาคม 2559): 82

บางครั้งดูหนังอยู่ดีๆ ก็มีสไลด์ไพล์ออกมาว่า “บัดนี้
มีสัญญาอนุญาตทางอากาศให้ท่านออกจากโรงภาพยนตร์
โดยด่วน กรุณาอย่าแย่งกัน” อย่างนี้ก็ตัวใครตัวมันละครับ
แล้วแต่จะวางแผนล่วงหน้าไว้ว่าจะไปทางไหนปลอดภัย
ที่สุด พอประตูโรงหนังเปิดพรวดก็ได้ยินเสียงหวอครวญ
ครางสนั่นเมือง⁷

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าช่วงเวลาสงครามมหาเอเชียบูรพาทำให้
กิจการฉายภาพยนตร์เข้าสู่ภาวะชะงักงันและซบเซา ผู้คนรำลางจาก
การพักผ่อนหย่อนใจด้วยการชมภาพยนตร์ การเติบโตของกิจการ
ภาพยนตร์ต้องหยุดชะงักจากปัญหาการขาดแคลนภาพยนตร์จากต่าง
ประเทศ แต่เมื่อภัยสงครามได้จบสิ้นลงในพ.ศ. 2488 วงการภาพยนตร์
ก็กลับมาฟื้นคืนชีพอีกครั้ง รวมถึงเกิดความเปลี่ยนแปลงอันพลิกโฉม
หน้าของกิจการฉายภาพยนตร์ก็มาพร้อมกับทศวรรษใหม่ที่ตามมาหลัง
สงครามยุติลง

3. การฟื้นตัวของกิจการ

ฉายภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ ทศวรรษ 2490

ข่าวใหญ่ที่ก่อความตื่นเต้นในวงการภาพยนตร์คือ
สิงโตที่เคยค้ำรามมาช้านานนั้น ได้หลุดจากกรงเตลิดหนี
ไปเสีย ทางโรงภาพยนตร์ศรีเยาวราชได้คำนึงถึงผลแห่ง
การเสียหายของแผ่นภาพยนตร์ในการที่จะขาดการชม

⁷ สรศัลย์ แ่งสกา, หวอ: ชีวิตไทยในไฟสงครามโลกครั้งที่ 2 (สารคดี,
2539), 106.

ภาพยนตร์ดีๆ เสีย จึงได้จัดการแบ่งกำลังหลายสายออก
สืบค้น และไปพบวังเพนฟานที่เยวราช ประชาชนทั้ง
หลายได้ช่วยกันดักจับได้อย่างละม่อม นำไปขังไว้ที่กรง
ซึ่งได้สร้างใหม่อย่างสง่างาม โดยเปลี่ยนแปลงสถานที่
ใหม่ สิ่งเครื่องฉายและเครื่องเสียง western electric รุ่น
สุดท้ายเข้ามาโดยเครื่องบิน ดัดแปลงที่นึ่งให้มีเสียงโด่ง
เข้าสู่จอทุกด้าน จัดผู้รับใช้ท่านที่สุภาพเรียบร้อยทั้งนั้น
หากว่าถ้าไม่มีอุปสรรคใดๆ ขัดข้องแล้ว คาดว่าคงจะเปิด
เบเนปฐมฤกษ์ได้ราววันที่ 5 ธันวาคมนี้⁸

ข้อความที่ปรากฏด้านบนนี้เป็นส่วนหนึ่งของโฆษณา
โรงภาพยนตร์ศรีเยวราช ในนิตยสารจอเงิน ประจำวันที่ 24 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2490 ภายใต้สำนวนภาษาที่กล่าวถึงการจับสิงโตนั้น จะพบว่า
แท้จริงแล้ว “สิงโต” ที่โรงภาพยนตร์แห่งนี้ไปตามจับกลับคืนมาสู่กรง
หมายถึง บริษัทภาพยนตร์เมโทร โกลดิวิน เมเยอร์ (M.G.M.) ที่มีตรา
สัญลักษณ์เป็นรูปสิงโตนั่นเอง ข้อความโฆษณานี้สะท้อนให้เห็นภาพ
ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกิจการฉายภาพยนตร์ในช่วงทศวรรษ
2490 ได้เป็นอย่างดี นับตั้งแต่การทำสัญญาซื้อขายภาพยนตร์กับ
สตูดิโอภาพยนตร์ต่างประเทศ การปรับปรุงโรงภาพยนตร์ให้ทันสมัย
พร้อมรองรับและสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมอย่างทั่วถึง ทั้งหมดนี้ล้วน
เป็นส่วนหนึ่งของการฟื้นคืนชีพของกิจการฉายภาพยนตร์หลังจากที่ผ่าน
พ้นภาวะซบเซาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปได้

⁸ “จับสิงโตได้ที่เยวราช,” จอเงิน 3, ฉ.9 (24 พฤศจิกายน 2490): 2.

ในหัวข้อนี้จึงจะกล่าวถึงการฟื้นคืนชีพของกิจการภาพยนตร์ภายหลังสงครามในช่วงทศวรรษ 2490 อันเป็นจุดเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของกิจการภาพยนตร์โดยรวม ทั้งการปรับปรุงและสร้างโรงภาพยนตร์ที่ทันสมัย มีสิ่งอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์เทคโนโลยีรูปแบบใหม่ รวมถึงรูปแบบการค้าภาพยนตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลานี้ด้วยเช่นกัน

3.1 การขยายตัวและยุคใหม่ของโรงภาพยนตร์

พ.ศ. 2476 เป็นปีที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงเปิดให้บริการ โรงภาพยนตร์แห่งนี้เป็นทั้งอนุสรณ์สถานของการเฉลิมฉลองครบรอบ 150 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นโรงภาพยนตร์ที่นับได้ว่าทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่งของเอเชียในช่วงเวลานั้น หากกล่าวถึงโรงภาพยนตร์ในสยาม - ไทยช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีความเฟื่องฟูรวมทั้งเทคโนโลยีการฉายภาพยนตร์ สิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงการตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงาม คงจะไม่มีที่ใดเทียบเทียมศาลาเฉลิมกรุงได้ ดังนั้นนับตั้งแต่สยามมีโรงภาพยนตร์ถาวรแห่งแรกใน พ.ศ. 2448 จวบจนกระทั่งช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงจึงเป็นตัวแทนของโรงภาพยนตร์ที่ทันสมัยและเป็นโรงชั้นนำของกรุงเทพฯ ก็ว่าได้ ทว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้เกิดความนิยมลงทุนก่อสร้างโรงภาพยนตร์จนนำไปสู่การขยายตัวของกิจการฉายภาพยนตร์ ส่งผลให้ในช่วงเวลานี้มีการก่อสร้างโรงภาพยนตร์แห่งใหม่ขึ้นเป็นจำนวนมาก อีกทั้งโรงภาพยนตร์เดิมที่เคยมีอยู่ก่อนล้วนแต่พากันปรับปรุงสถานที่ฉายของตนเพื่อให้พร้อมต่อผู้แข่งขันในภาวะที่กิจการฉายภาพยนตร์กลับมาคึกคักในช่วงทศวรรษ 2490 สถานะความเป็นตัวแทนของโรงภาพยนตร์ทันสมัยอันดับหนึ่งของศาลาเฉลิมกรุง จึงถูกท้าทายจากการ

ปรับปรุงและขยายตัวของโรงภาพยนตร์เกิดใหม่ในช่วงเวลานี้

การปรับปรุงโรงภาพยนตร์เก่าที่มีมาก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นส่วนหนึ่งของการฟื้นตัวของกิจการฉายภาพยนตร์ การปรับปรุงนี้ กระทำขึ้นทั้งด้านอาคารสถานที่รวมถึงอุปกรณ์ฉายและสิ่งอำนวยความสะดวกภายในโรงภาพยนตร์อีกด้วย การตกแต่งภายในโรงภาพยนตร์ให้สวยงามกลายเป็นความจำเป็นที่เจ้าของกิจการโรงภาพยนตร์ต้องทำ เพื่อดึงดูดลูกค้าให้เข้ามาใช้บริการในภาวะที่โรงภาพยนตร์เกิดใหม่ขึ้นเป็นจำนวนมากในกรุงเทพฯ ดังเช่นที่ ศิววงศ์ ฤกษ์ธร ณ อยุธยา สถาปนิกผู้ออกแบบโรงภาพยนตร์ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้กล่าวถึงความสำคัญของการออกแบบโรงภาพยนตร์ไว้ว่า

*ศิลปแห่งการออกแบบและการสร้างโรงภาพยนตร์
เป็นเทคนิคที่กินความลึก เพราะศิลปะนี้เกี่ยวกับจิตวิสัยของ
ผู้ใช้แห่งส่วนรวม โรงภาพยนตร์ไม่ใช่มีแต่โฉมหน้า
งดงามหน้าโรงเท่านั้น แต่ภายในก็ต้องงามพร้อมไปด้วย
เช่น ต้องมีการตกแต่งอย่างพร้อมมูล ความงามของเวที
ม่าน และสิ่งประกอบอื่นๆ⁹*

ดังนั้นแล้วจึงเห็นได้ว่าการปรับปรุงโรงภาพยนตร์หรือสร้างโรงภาพยนตร์ใหม่ในช่วงเวลาหลังสงครามนี้จึงเกิดขึ้นภายใต้การให้ความสำคัญต่อความสวยงามของสถานที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าประโยชน์ใช้สอยด้วยเช่นกัน การปรับปรุงโรงภาพยนตร์ที่มีอยู่เดิมนอกจากจะเป็นไปเพื่อรองรับการฟื้นตัวของกิจการฉายภาพยนตร์แล้ว ยังมีส่วนเพื่อเป็นการยก

⁹ ศิววงศ์ ฤกษ์ธร ณ อยุธยา, “โรงภาพยนตร์ในอุดมคติของข้าพเจ้า,” *ภาพยนตร์สาร* 1, ฉ.1 (1 กันยายน 2489): 5.

ระดับการให้บริการของโรงพยาบาลแต่ละที่อีกด้วย ดังเช่น โรงงิ้ว ตั้งบู๊ให้ที่เคยดัดแปลงเป็นโรงฉายภาพยนตร์ชั้น 2 ก็ได้ปรับปรุงใหม่ให้ทันสมัยโดยฝีมือการออกแบบตกแต่งภายในโดยศิวงค์ ภูษธร ณ อยุธา เพื่อที่จะให้กลายเป็นโรงภาพยนตร์ชั้น 1 ที่ทันสมัยดังเช่น โรงภาพยนตร์อื่นๆ¹⁰ หรือเฉลิมบุรีก็เปลี่ยนแปลงมาฉายภาพยนตร์ชั้น 1 ด้วยเช่นกัน นอกจากการปรับปรุงในทางกายภาพแล้ว การเปลี่ยนชื่อโรงภาพยนตร์ก็เป็นวิธีหนึ่งในการปรับภาพลักษณ์ของโรงภาพยนตร์เก่าให้ทันสมัยยิ่งขึ้น เช่น โรงภาพยนตร์ที่เคยมีชื่อเป็นภาษาจีนก็เปลี่ยนชื่อเป็นภาษาไทย เช่น ศรีเยาวราช ศรีราชวงศ์ หรือหากโรงใดเคยมีชื่อเก่าเป็นภาษาไทยก็เปลี่ยนใหม่เสียเป็นภาษาอังกฤษ เช่น จากวิมานเนาวรัตน์ ก็มีนามใหม่ว่า แคปิตอล เป็นต้น¹¹ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือทศวรรษ 2490 จึงเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงของโรงภาพยนตร์ดั้งเดิมทั้งหลายไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น ยกยระดับคุณภาพการบริการเพื่อเตรียมตัวรองรับธุรกิจการฉายภาพยนตร์ที่คึกคักขึ้นหลังจากชบเซามาไม่นานในช่วงสงคราม

ในขณะที่โรงภาพยนตร์ที่มีอยู่เดิมต่างพากันปรับปรุงใหม่เพื่อเตรียมการฉายภาพยนตร์ในยุคหลังสงคราม เวลาเดียวกันนี้ก็มีนักธุรกิจลงทุนก่อสร้างโรงภาพยนตร์ใหม่ที่มีขนาดใหญ่ ทันสมัย เพียบพร้อมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีสมัยใหม่มากมาย บันทึกความทรงจำเกี่ยวกับบทสนทนาระหว่างบัณฑิต ออควิชิษฐ์ กับครูแก้ว (แก้ว อัจฉริยะกุล) เป็นตัวแทนหนึ่งของบรรยากาศความเฟื่องของนักธุรกิจที่

¹⁰ “บริษัทปรับโรงงิ้วเป่นโรงชั้น 1,” *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ. 31 (10 กรกฎาคม 2490): 12.

¹¹ ยศ วัชรเสถียร, *เกร็ดจากอดีต*. (พระนคร: รวมสาส์น, 2513), 426.

จะลงทุนสร้างโรงภาพยนตร์ใหม่ขึ้นมาในช่วงเวลานี้ ดังที่บันทึกไว้ว่า

“ครู ผมจะเปิดโรงใหม่” ‘เขา’ บอกผมอีก

“เป็นโรงละครอีกหรือ?” ผมถาม

“มีโรงละคร มีโรงหนัง” ‘เขา’ ตอบ

“สองโรงเชียวนะหรือ?”

“สาม” เขาตอบ “มีทุกสิ่งทุกอย่าง

รอบๆ เป็น shopping center เชียว”

“ที่ไหน?”

“วังบูรพา....”

“ตั้งชื่อว่าอะไรละ? ‘เฉลิมชัย’ โรงหนึ่งละ...”

...ครั้นแล้ว ต่อมาอีกหลายปี shopping center

และโรงหนังโรงละครก็เกิดขึ้น สำเร็จเป็นรูปร่าง

แต่ไม่สมบูรณ์ตามที่เขาพูด เพราะมันมีแต่โรงหนัง

ทั้งสามโรงนั้นคือ โรงภาพยนตร์แกรนด์ คิงส์ และควีนส์

ดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้¹²

บัณฑิต ออควิเศษฐ์เป็นนักธุรกิจโรงภาพยนตร์ผู้หนึ่งที่ลงทุน
ก่อสร้างโรงภาพยนตร์ในช่วงทศวรรษ 2490 โดยโรงภาพยนตร์ที่เกิดจาก
การลงทุนของเขานั้น ได้แก่ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย บริเวณถนน
ราชดำเนิน โรงภาพยนตร์เอ็มไพร์บริเวณปากคลองตลาด โรงภาพยนตร์
คิงส์ โรงภาพยนตร์ควีนส์ และโรงภาพยนตร์แกรนด์ บริเวณย่านวังบูรพา

¹² แก้วฟ้า [นามแฝง], “‘เขา’ - นักก่อ นักสาน นักสร้าง นักริเริ่ม,” ใน
บัณฑิตอรุณสรณ์อนุสรณ์งานสถาปนากิจศพนายบัณฑิต ออควิเศษฐ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริ
ยาราม วันอังคารที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2510 (พระนคร: มิตรเจริญการพิมพ์, 2510),
ไม่ปรากฏเลขหน้า.

หากพิจารณาเพียงแค่การลงทุนของนักธุรกิจรายเดียวอย่างบัณฑิต ก็จะได้เห็นว่า การลงทุนสร้างโรงภาพยนตร์นั้นเป็นที่เฟื่องฟูมากพอสมควร อีกทั้งที่ตั้งของโรงภาพยนตร์ยังกระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ของกรุงเทพฯ กว้างขวางกว่าในช่วงสมัยก่อนสงครามที่โรงภาพยนตร์สำคัญๆ ล้วนกระจุกตัวอยู่ในย่านถนนเยาวราชและถนนเจริญกรุง ข้าราชการก่อสร้างโรงภาพยนตร์ใหม่ๆ ในกรุงเทพฯ มีขึ้นมากมายในหลากหลายพื้นที่จนถึงกับทำให้มีการกล่าวว่า “ถ้าทุกแห่งสร้างเสร็จ กรุงเทพฯ คงเต็มไปด้วยโรงมหรสพปนแน่”¹³ ในอีกมุมหนึ่งจำนวนโรงภาพยนตร์ที่เพิ่มมากขึ้นนี้ก็สร้างความกังวลใจมาด้วยเช่นกัน หากพิจารณาการดำเนินงานของรัฐบาลจะพบว่า ในปี 2498 มีข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการดำเนินการประสานงานทางเศรษฐกิจเสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีขอให้พิจารณาสั่งการสร้างโรงภาพยนตร์แต่ท้ายที่สุดแล้วมาตรการรวมทั้งข้อเสนอต่างๆ ก็ได้ดำเนินการขึ้นจริง¹⁴ เนื่องจากรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงครามถูกรัฐประหารเสียก่อน โรงภาพยนตร์ยุคใหม่หลังสงครามเหล่านี้จึงยังคงเดินหน้าขยายตัวเพิ่มขึ้นรวมถึงดำเนินงานธุรกิจความบันเทิงต่อไป

โรงภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นใหม่รวมถึงที่ปรับสภาพจากโรงภาพยนตร์ที่มีอยู่เดิมนั้นล้วนพากันพัฒนาการให้บริการโดยรวมจนอาจจะกล่าวได้ว่า ทศวรรษ 2490 เป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคใหม่ของโรงภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ โดยความเปลี่ยนแปลงที่กลายเป็นมาตรฐานของโรงภาพยนตร์ยุคใหม่เกิดขึ้นทั้งในส่วน of สิ่งอำนวยความสะดวก

¹³ “คอลัมน์สังคม,” *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ. 27 (1 มิถุนายน 2490): 19.

¹⁴ ธนาทิพ ฉัตรภูติ, *ตำนานโรงหนัง* (กรุงเทพฯ: เวลาดี, 2547), 29.

ความสะดวกให้แก่ผู้ชมรวมไปถึงเทคโนโลยีการฉายภาพยนตร์อีกด้วย

เครื่องปรับอากาศเป็นหนึ่งในสิ่งอำนวยความสะดวกที่แพร่หลายในโรงภาพยนตร์ช่วงทศวรรษ 2490 เดิมทีโรงภาพยนตร์แห่งเดียวในกรุงเทพฯ ที่นำระบบทำความเย็นมาใช้ภายในโรงภาพยนตร์ คือ ศาลาเฉลิมกรุง เมื่อสงครามยุติลงและกิจการโรงภาพยนตร์กลับมาดำเนินงานได้อีกครั้ง ศาลาเฉลิมกรุงก็เป็นโรงภาพยนตร์แห่งแรกที่นำเอาจุดเด่นด้านเครื่องทำความเย็นมาใช้งานเพื่อเอาใจผู้ดู¹⁵ อย่างไรก็ตามโรงภาพยนตร์เก่าที่ปรับปรุงสภาพเดิมหรือสร้างใหม่ในช่วงเวลานี้ต่างก็นำเอาระบบปรับอากาศมาใช้ในโรงภาพยนตร์ของตน รวมถึงใช้เป็นจุดขายภาพลักษณ์โรงภาพยนตร์ยุคใหม่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายของผู้ชมอย่างครบครัน

นอกจากสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเพียบพร้อมเพื่อรองรับผู้ชมที่เข้ามาในโรงภาพยนตร์แล้ว สิ่งสำคัญที่เจ้าของโรงภาพยนตร์มีอาจจะละเลยในการพัฒนาคุณภาพให้ทันยุคทันสมัยนั่นคือ ระบบการฉายภาพยนตร์นั่นเอง ในวงการภาพยนตร์ต่างประเทศได้คิดค้นระบบจอระบบเครื่องฉายและเครื่องเสียงทันสมัยอันเป็นผลมาจากการพยายามต่อสู้กับกิจการโทรทัศน์ที่เข้ามาเป็นคู่แข่งกับภาพยนตร์ โรงภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ ที่อยู่ระหว่างการปรับโฉมพัฒนาคุณภาพจึงได้นำเข้าอุปกรณ์เหล่านี้เข้ามาติดตั้งและชูเป็นจุดขายด้านคุณภาพของภาพและเสียงที่ผู้ชมจะได้รับเมื่อมารับชม การปรับปรุงและพัฒนาเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้สะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีจากโฆษณา

¹⁵ “เฉลิมกรุงเปิดแอร์แล้ว,” *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ. 14 (20 มกราคม 2490): 19.

ของโรงภาพยนตร์ เช่น

โรงหนัง [เฉลิมเขตต์] จุที่นั่ง 1,500 ที่ ใช้จอซีเนมาสโคปยาวถึง 60 ฟิต ซึ่งนับได้ว่าเป็นจอที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ใช้เสียงแบบ stereophonic sound เสียงดังฟังชัด และนุ่มนวลที่สุดภายในโรงอากาศดีบริสุทธิ์¹⁶

โรงภาพยนตร์คิงส์ ได้ก่อร่างขึ้นอีกโรงหนึ่งอันกรอไปด้วยอุปกรณ์ที่ครบครัน และเป็นโรงภาพยนตร์ทันสมัยขึ้นหนึ่งภายในอาคารถูกสุขลักษณะอย่างแท้จริง นับตั้งแต่ความสะอาดเรียบร้อยของที่นั่ง ตลอดไปจนถึงการถ่ายเทอากาศด้วยเครื่องทำความเย็นชนิดดีเยี่ยมจากต่างประเทศ พร้อมทั้งการบุผนังด้วยแผ่นวัตถุเก็บเสียงซึ่งจะช่วยให้เสียงจากภาพยนตร์ดังชัดแจ่มแจ่มใสปราศจากการรบกวนของเสียงจอแจข้างนอกโรง นอกจากนี้... ยังได้มีห้องสูบบุหรี่ภายในโรงที่สร้างขึ้นต่างหากเพื่อมิให้เกิดความรำคาญแก่บุคคลอื่นอีกด้วย¹⁷

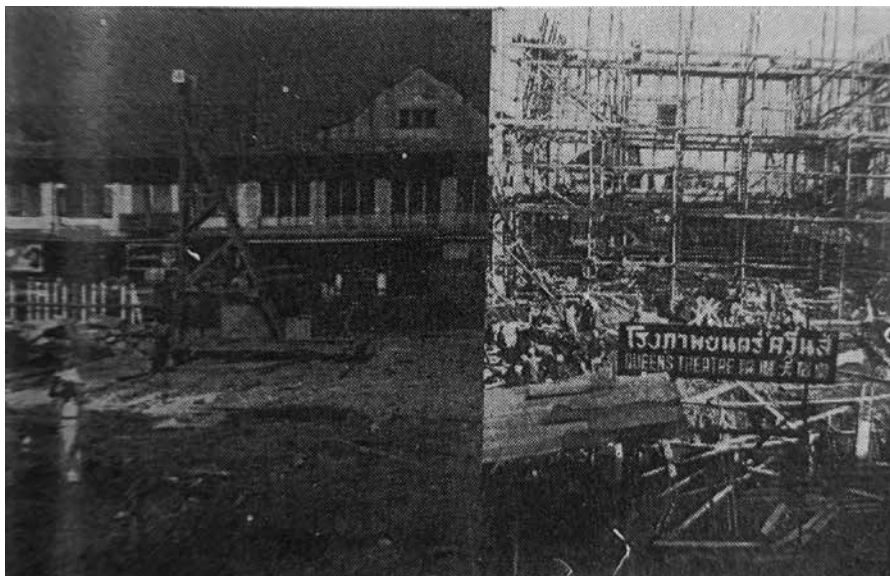
การเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ที่เกิดขึ้นกับโรงภาพยนตร์ในทศวรรษ 2490 ส่งผลต่อสถานะของกิจกรรมการชมภาพยนตร์ให้มีภาพลักษณ์ที่ทันสมัยมากขึ้น เนื่องมาจากบรรยากาศของโรงภาพยนตร์ที่ปรับปรุงใหม่ ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ทั้งภาพและเสียง มีคุณภาพดีขึ้น

¹⁶ “คอลัมน์ข่าวสตรอบโลกภาพยนตร์,” *ข่าวภาพยนตร์* 2, ฉ. 43 (4 กันยายน 2497), 6.

¹⁷ “คิงส์ สถานฉายภาพยนตร์ที่ทันสมัย อีกสถานที่หนึ่ง แห่งภาคตะวันออกไกล,” *ผดุงศิลป์ข่าวภาพยนตร์* 1, (ฉบับปฐมฤกษ์: 29).

ขนาดของโรงก็สามารถรองรับผู้ชมได้มาก รวมถึงการตกแต่งประดับประดาและสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างทันสมัย สิ่งเหล่านี้ล้วนช่วยเสริมสร้างให้ฉากหลังของกิจการชมภาพยนตร์เป็นสิ่งทันสมัยมากยิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าพื้นที่ฉายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ควรหยิบยกมาพิจารณาในการศึกษาวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของผู้ชมหากเปรียบเทียบกับการชมภาพยนตร์ในต่างจังหวัดช่วงเวลาลงสงครามโลกครั้งที่ 2 จะพบว่า เกิดการแพร่หลายของกิจการหนังเร่หรือหนังกลางแปลง โดยใช้พื้นที่ว่างในชุมชนหรืองานวัด เทศกาลต่างๆ เป็นสถานที่ฉายภาพยนตร์ วิธีการฉายภาพยนตร์ที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในช่วงเวลานี้ในต่างจังหวัดคือ “หนังชายยา” คือ การจัดรถยนต์นำภาพยนตร์ขนาด 16 มิลลิเมตรและสินค้าไปจัดฉายกลางแปลงโดยไม่คิดเงิน สลับกับการขายสินค้า เช่น ยารักษาโรคหรือสินค้าอุปโภคบริโภคอื่นๆ ลักษณะการฉายหนังชายยานี้ปรากฏให้เห็นนับแต่พื้นที่ซานกรุงไปจนถึงชนบทที่ห่างไกล¹⁸ ดังนั้นจึงพบความแตกต่างที่สำคัญของพื้นที่และสภาพแวดล้อมในการชมภาพยนตร์และอาจกล่าวได้ว่า โรงภาพยนตร์มีส่วนในการสร้างคุณค่าให้แก่กิจการชมภาพยนตร์

¹⁸ โดม สุขวงศ์, *คู่มือนิทรรศการหนึ่งศตวรรษภาพยนตร์ไทย* (นครปฐม: หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน), 2556), 113.

ภาพที่ 1 การก่อสร้างโรงภาพยนตร์คีนส์บริเวณวังบูรพา
ที่มา: บัณฑิตอนุสรณ์ อนุสรณ์งานสถาปนากิจศพนายบันฑูร องค์วิศิษฐ์
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

ภาพที่ 2 ตัวอย่างตราสัญลักษณ์ของโรงภาพยนตร์
ที่นำเสนอภาพน้ำแข็งเกาะป้ายชื่อโรงภาพยนตร์
แสดงถึงการนำเครื่องปรับอากาศมาใช้ในโรงภาพยนตร์
สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาของโรงภาพยนตร์ยุคใหม่ในทศวรรษ 2490
ที่มา: นิตยสารแพนฟิล์ม 1 , ฉ. 2 (วันที่ 1 - 15 ธันวาคม 2499), 6.

3.2 การก่อตั้งตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์ต่างประเทศใน กรุงเทพฯ

โรงภาพยนตร์จะมีภาพยนตร์เข้ามาฉายสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมและสร้างรายได้เข้าสู่โรงภาพยนตร์ได้นั้นจำเป็นต้องพึ่งพาธุรกิจจัดจำหน่ายภาพยนตร์เดิมที่การซื้อขายภาพยนตร์ต่างประเทศในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 บริษัทที่เป็นเจ้าของโรงภาพยนตร์จะต้องติดต่อซื้อขายภาพยนตร์ผ่านทางตัวแทนจำหน่ายที่ต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ ทว่าภายหลังสงครามยุติความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญก็เกิดขึ้น เมื่อบรรดาบริษัทผู้สร้างภาพยนตร์ต่างประเทศต่างพากันจัดตั้งบริษัทตัวแทนจำหน่ายขึ้นในกรุงเทพฯ เพื่อดูแลการจัดจำหน่ายภาพยนตร์ในไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น บทความในนิตยสารกรุงเทพฯ บรรเทาประจำวัน ที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2490 ได้กล่าวถึงบรรยากาศวงการภาพยนตร์ช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า

เฉพาะสินค้าภาพยนตร์ฝ่ายต่างประเทศต่างก็ได้หลั่งไหลเข้าสู่เมืองไทยจนบัดนี้แทบจะไม่มีโรงฉาย บริษัทเล็กบริษัทใหญ่ต่างส่งผู้แทนมาตั้งสำนักงานอยู่ในพระนคร เกือบครบทุกบริษัท ทั้งของอเมริกา อังกฤษ รัสเซีย จีน และมาเล ซึ่งแน่นอนมันเป็นการตั้งสำนักงานการค้าภาพยนตร์ที่มีมากกว่าสมัยก่อนสงครามแน่นอน ภาพยนตร์ศิลปะเรื่องที่ส่งมาเสมือนจะแข่งขันกันขายให้คนไทยชม ก็ล้วนแต่แปลกๆ ใหม่ๆ เปนที่ยังเพียงแต่ภาพยนตร์ระบายสี อันเป็นแต่ก่อนนี้เดือนหนึ่งจะมีสักเรื่องหนึ่ง บัดนี้มีเกือบ 50% ของจำนวนภาพยนตร์

ที่ส่งมาขายทั้งหมดแล้ว¹⁹

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าบริษัทตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์ที่เข้ามาตั้งสาขาทำการค้านั้นมีความหลากหลายจากประเทศที่มา ซึ่งก็ทำสินค้าภาพยนตร์นั้นมีความหลากหลายไปด้วยทั้งภาพยนตร์ตะวันตก เช่น อเมริกา อังกฤษ รัสเซีย หรือภาพยนตร์เอเชียจากจีน มาเลเซีย รวมถึงภาพยนตร์จากฟิลิปปินส์ก็มีบริษัทตัวแทนจำหน่ายในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกัน การเข้ามาของตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์เหล่านี้ก็ทำให้โรงภาพยนตร์มีโอกาสฉายภาพยนตร์จากหลากหลายสัญชาติด้วยเช่นกัน ในขณะที่ผู้ชมก็จะมีโอกาสได้ชมภาพยนตร์จากต่างประเทศที่หลากหลายมากขึ้น แต่โอกาสที่ดูเหมือนจะเปิดกว้างขึ้นนี้ต่างก็อยู่บนพื้นฐานข้อจำกัดการแข่งขันทางธุรกิจด้วยเช่นกัน ดังนั้นแล้วตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์ที่เข้ามาเปิดสาขาในกรุงเทพฯ จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างรูปแบบการค้าที่เปลี่ยนแปลงไปรวมไปถึงผลกระทบที่จะตามมาจากการเปลี่ยนแปลงนี้

ลักษณะความสัมพันธ์ของโรงภาพยนตร์กับบริษัทตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์ที่ปรากฏในทศวรรษ 2490 เป็นไปในลักษณะโรงภาพยนตร์ทำสัญญาซื้อขายกับสตูดิโอภาพยนตร์ค่ายใดค่ายหนึ่ง ผลที่เกิดขึ้นจึงทำให้โรงภาพยนตร์ผูกขาดการฉายภาพยนตร์เฉพาะของสตูดิโอใดสตูดิโอหนึ่ง หรือหากโรงใดมีอำนาจต่อรองมากก็จะสามารถเลือกภาพยนตร์ชั้นดี จากหลากหลายบริษัทผลิตภาพยนตร์ ไม่ใช่เพียงบริษัทสองบริษัท²⁰ วิธีการเช่นนี้จะช่วยให้โรงภาพยนตร์สามารถสร้าง

¹⁹ “ภาพยนตร์ไทย,” กรุงเทพฯ บรรเทอง (30 สิงหาคม 2490): 4.

²⁰ “โฆษณาที่ศรีอยุธยา,” จอเงิน 3, ฉ.1 (1 กันยายน 2490): 19.

จุดเด่นให้แก่โรงของตนได้ว่า โรงภาพยนตร์แห่งนี้จะฉายภาพยนตร์จาก ค่ายใดหรือภาพยนตร์แนวใด เช่น บริษัทสคินีมาซึ่งเป็นเจ้าของโรง ภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงและศาลาเฉลิมบุรี ทำสัญญาซื้อภาพยนตร์ จากบริษัท อาร์.เค.โอ ราดิโอ ซึ่งเป็นตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์ของ สตูดิโออย่าง อาร์.เค.โอ แชมมวอลโกลด์วีน วอลต์ดิสนีย์ และอินเตอร์ เนชั่นแนล ก็จะทำให้สคินีมาสามารถจัดการได้ว่าจะนำภาพยนตร์จาก ค่ายต่างๆ ที่ได้ทำสัญญานี้เข้าฉายที่โรงภาพยนตร์ใดของตนบ้าง ดังเช่น ว่า

เฉลิมกรุงได้คัดเลือกไว้แต่ภาพยนตร์ชั้นดีๆ ของ
อาร์.เค.โอ แชมมวอลโกลด์วีน วอลต์ดิสนีย์ และอินเตอร์
เนชั่นแนลซึ่งใหญ่ในความควบคุมดูแลของ อาร์.เค.โอ
ราดิโอด้วย ส่วนเฉลิมบุรี ได้เลือกภาพยนตร์ประเภท
โลดโผน ตื่นเต้น หวาดเสียว ไว้มากเรื่องด้วยกัน²¹

ดังนั้นแล้วการเข้ามาของบริษัทตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์ใน กรุงเทพฯ จึงมีส่วนเข้ามาเปลี่ยนรูปแบบของการจัดฉายภาพยนตร์ โรงภาพยนตร์ที่เพิ่มมากขึ้นต่างพากันแข่งขันทำสัญญากับสตูดิโอใด สตูดิโอหนึ่ง เพื่อที่จะให้ภาพยนตร์ของค่ายนั้นได้เข้าฉายที่โรงภาพยนตร์ ของตน ปรากฏการณ์นี้เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการให้พื้นที่ฉายแก่ภาพยนตร์ ต่างประเทศมากกว่าภาพยนตร์ไทยเข้มข้นยิ่งขึ้น ซึ่งประเด็นการปะทะ กันระหว่างภาพยนตร์ไทยกับภาพยนตร์ต่างประเทศที่พยายามหาพื้นที่ ฉายในช่วงเวลานี้จะอธิบายในหัวข้อต่อไปเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการ

21 “สัญญาใหม่สคินีมา,” *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ.9 (มิถุนายน 2490): 17.

พื้นตัวของกิจการฉายภาพยนตร์ในทศวรรษ 2490 ทั้งในแง่มุมมองของธุรกิจ การค้าและมิติทางวัฒนธรรมความบันเทิง

โดยสรุปแล้วทศวรรษ 2490 ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญครั้งหนึ่งของวงการภาพยนตร์ไทย โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพฯ เนื่องจากการขยายตัวและการปรับปรุงโรงภาพยนตร์ให้มีความทันสมัยทัดเทียมกัน รวมถึงการเกิดขึ้นของตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์ต่างประเทศใน กรุงเทพฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยส่งเสริมให้วงการภาพยนตร์ในยุคหลัง สงครามกลับมาคึกคักและมีสีสันมากขึ้นภายหลังจากที่ซบเซามานาน ในช่วงเวลาสงคราม

4. ผลจากการฟื้นตัวของกิจการฉายภาพยนตร์ ทศวรรษ 2490

เมื่อโฉมหน้าของวงการภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ เปลี่ยนแปลงไป ในทศวรรษ 2490 อันเรียกได้ว่าเป็นการฟื้นตัวของกิจการฉายภาพยนตร์ ในช่วงหลังสงคราม ความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านพื้นที่ฉายอย่าง โรงภาพยนตร์และความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการค้าภาพยนตร์ได้ ส่งผลให้เกิดการปรับตัวขึ้นในหมู่ผู้ทำธุรกิจเกี่ยวกับภาพยนตร์ และท้ายที่สุดการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้นำไปสู่การขับเคลื่อนระหว่างภาพยนตร์ ไทยและภาพยนตร์ต่างประเทศที่มีมาให้เห็นชัดขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน

ภาพที่ 3 บัณฑิต อองควิสิษฐ์ถ่ายภาพร่วมกับคณะกรรมการของบริษัทคิงส์ จำกัด
และผู้จัดการบริษัทเมโทร โกลด์วินเมเยอร์ (M.G.M.) แห่งประเทศไทย
ซึ่งได้เสนอฉายภาพยนตร์ของ M.G.M. ที่โรงภาพยนตร์คิงส์
ที่มา: บัณฑิตอนุสรณ์ อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายบัณฑิต อองควิสิษฐ์
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอังคารที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2510,
ไม่ปรากฏเลขหน้า.

4.1 การรวมกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง: การแสวงหาความมั่นคงทางการเมืองในยุคกิจการฉายภาพยนตร์คืนชีพ

ทศวรรษ 2490 เป็นช่วงเวลาที่ตัวแสดงในวงการธุรกิจภาพยนตร์แทบทุกด้านเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งจำนวนโรงภาพยนตร์ที่เพิ่มมากขึ้น บริษัทตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์จำนวนมากที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในช่วงเวลาที่ผ่านมา รวมถึงจำนวนภาพยนตร์ที่ต้องการเข้าโรงฉายจำนวนมากด้วยเช่นกัน การเพิ่มจำนวนขององค์ประกอบต่างๆ ทางธุรกิจภาพยนตร์นี้จึงนำไปสู่การแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้น การพยายามประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยธุรกิจต่างๆ ในรูปของสมาคมจึงเกิดขึ้นเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองให้มากขึ้น

กลุ่มธุรกิจแรกที่รวมตัวกันเป็นสมาคม ใน พ.ศ. 2490 คือ สมาคมบริษัทจำหน่ายภาพยนตร์ อันเกิดจากการรวมตัวกันขึ้นของบริษัทผู้แทนจัดจำหน่ายภาพยนตร์ที่เปิดสาขาอยู่ในกรุงเทพฯ รูปแบบการรวมตัวของสมาคมนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกับกลยุทธ์ทางการเมืองและการเมืองในระดับสากลที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ ใน ค.ศ.1946 (พ.ศ. 2489) ณ สหรัฐอเมริกา บริษัทภาพยนตร์รายใหญ่ 8 ราย ได้แก่ โคลัมเบีย พิคเจอร์ส ยูไนเต็อดอาร์ติส เมโทร-โกลด์วิน-เมเยอร์ พาราเมาต์พิกเจอร์ส อาร์เคไอ ทเวนตีเซ็นจูรีฟ็อกซ์ ยูนิเวอร์แซลพิกเจอร์ส และวอร์เนอร์ บราเธอร์ส ก่อตั้งสมาคมผู้ส่งออกภาพยนตร์แห่งอเมริกา หรือ Motion Pictures Export Association of America (MPEAA) ขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งนอกจากผลประโยชน์ทางการเมืองแล้วก็คือ การเผยแพร่สารของ “โลกเสรี” ผ่านภาพยนตร์ฮอลลีวู้ด²² สมาคมบริษัท

²² Boonrak Boonyaketmala, “The Rise and Fall of the Film Industry

จำหน่ายภาพยนตร์ที่ตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ ก็ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันกับ MPEAA

ทันทีที่ข่าวความเคลื่อนไหวการจัดตั้งสมาคมนี้แพร่หลายออกไป ด้วยพื้นฐานของการแข่งขันทางธุรกิจก็สร้างความกังวลขึ้นมาในวงการภาพยนตร์ ประเด็นนี้ได้ถูกหยิบยกขึ้นมานำเสนอผ่าน “คอลัมน์ 10 วันที่แล้วมา” ในนิตยสารประมวลภาพยนตร์และบันเทิง กล่าวว่าจะประสงค์ของสมาคมบริษัทจำหน่ายภาพยนตร์นี้ตั้งขึ้นเพื่อ “หาทางที่จะเอารัดเอาเปรียบในเชิงการค้าแก่บรรดาเจ้าของโรงภาพยนตร์จะร่วมหัวกันทำอะไรได้สิ่งหนึ่งก็ได้ ซึ่งเจ้าของโรงภาพยนตร์จะต้องปฏิบัติตาม” ยิ่งไปกว่านั้นเนื้อหาของกรรณการรายงานข่าวนี้ยังทิ้งท้ายไว้ด้วยว่าสมาคมที่จัดตั้งขึ้นนี้ไม่ควรใช้วิธีบีบบังคับใดๆ แก่เจ้าของโรงภาพยนตร์ “ในเมืองไทยนี้ไม่เหมือนในประเทศอื่นๆ หากเกิดความไม่พอใจขึ้นมาอีกอาจไม่แคร์ในเรื่องภาพยนตร์แล้วหันไปแสดงละครเสียก็ได้”²³ ร่องรอยของความขัดแย้งและหวาดกลัวอันเกิดขึ้นจากการตั้งสมาคมผู้จัดจำหน่ายภาพยนตร์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการตั้งบริษัทจำหน่ายภาพยนตร์จากต่างประเทศจำนวนมากในกรุงเทพฯ ช่วงหลังสงคราม เพื่อต้องการอำนาจการต่อรองที่แข็งแกร่งมากขึ้นการรวมตัวกันในรูปสมาคมก็จะทำให้การเจรจาการค้าอาจทำได้ง่ายขึ้น

ต่อมาภายหลังจากการก่อตั้งสมาคมบริษัทจำหน่ายภาพยนตร์ จึงได้พบหลักฐานการก่อตั้งสมาคมโรงภาพยนตร์ขึ้น คณะกรรมการ

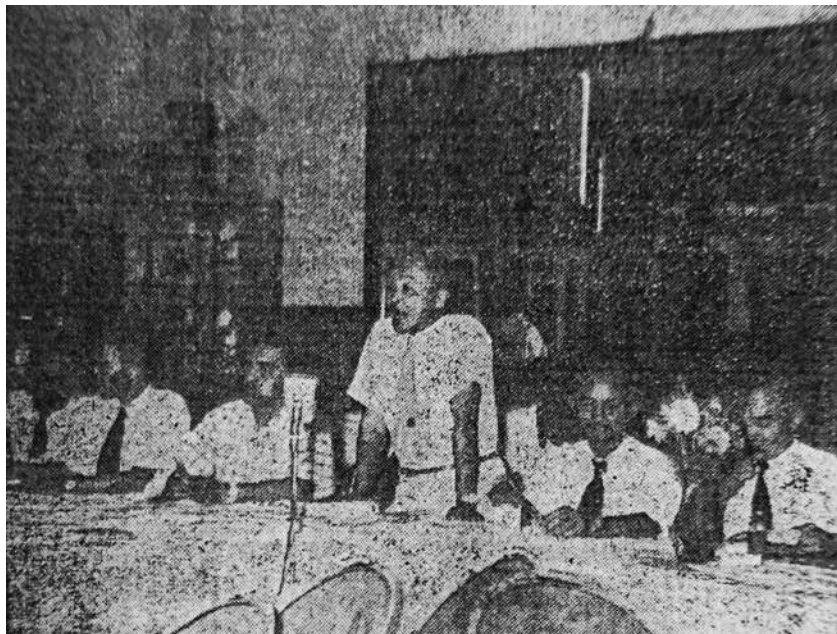
in Thailand, 1897 - 1922,” *East-West Film Journal* 6, no. 2 (1992): 71.

²³ “ตั้งสมาคมบริษัทจำหน่ายภาพยนตร์,” *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ. 25 (10 พฤษภาคม 2490): 19.

บริหารซึ่งมาจากเจ้าของหรือผู้จัดการโรงภาพยนตร์ชั้นหนึ่ง ภายในพระนคร ไม่น้อยกว่า 11 - 12 โรง ก็ได้ก่อตั้งขึ้นและมีความหวังว่าจะสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น²⁴ ท่ามกลางการรวมกลุ่มการค้าทั้งบริษัทผู้จำหน่ายภาพยนตร์และสมาคมโรงภาพยนตร์ อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงโดยตรงของกิจการภาพยนตร์ในทศวรรษ 2490 ที่จำนวนผู้แข่งขันในตลาดที่มากขึ้นทั้งในส่วนของผู้จำหน่ายและเจ้าของโรงภาพยนตร์จึงก่อให้เกิดรูปแบบของการรวมกลุ่มทางการค้า โดยเฉพาะเจ้าของโรงภาพยนตร์เพื่อต่อรองผลประโยชน์ทางธุรกิจทั้งในส่วนของตนเองด้วยกันและเพื่อเรียกร้องการดูแลจากรัฐบาลอีกด้วย

หากพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาคมบริษัทจำหน่ายภาพยนตร์กับสมาคมโรงภาพยนตร์ ใจกลางสำคัญของสิ่งที่ทั้งสองสมาคมจะต้องจัดการนั้น คือ การนำภาพยนตร์เข้าฉายในโรงภาพยนตร์ ประกอบสภาพการณ์ของกิจการฉายภาพยนตร์ในทศวรรษ 2490 ที่มีภาพยนตร์ต่างประเทศเข้ามาสู่โรงภาพยนตร์ไทยมากขึ้น ปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นตามมามีคือ โรงภาพยนตร์ไม่ค่อยรับภาพยนตร์ไทยเข้าฉาย (ประเด็นว่าด้วยปัญหาการรับภาพยนตร์ไทยเข้าฉายในยุคการฟื้นตัวของกิจการฉายภาพยนตร์ในหัวข้อต่อไป) ช่วงสุดท้ายของทศวรรษนี้ในพ.ศ. 2499 จึงเกิดกลุ่มผลประโยชน์ทางการค้าอีกกลุ่มหนึ่งนั่นคือ สมาคมส่งเสริมการสร้างภาพยนตร์ไทย โดยมีจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานเพื่อหาหนทางให้ภาพยนตร์ไทยมีโอกาสเข้าโรงฉายได้ รวมถึงเรียกร้องการสนับสนุนและการอุปการะจากรัฐบาลต่อผู้ประกอบการอาชีพสร้างภาพยนตร์ไทย แต่การดำเนินงานของสมาคมนี้ก็ไม่ได้เป็นไปอย่าง

²⁴ ดาวทอง [นามแฝง], “สมาคมโรงภาพยนตร์,” *ข่าวภาพยนตร์* 2, ฉ. 44 (11 กันยายน 2497): 21.

ภาพที่ 4 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลทรงเรียกร้องให้ผู้เป็น
เจ้าของภาพยนตร์สมัครเป็นสมาชิกสมาคมส่งเสริมการสร้างภาพยนตร์ไทย
ที่มา: ศิลปิน ปีที่ 1 ฉบับปฐมฤกษ์ (27 เมษายน 2499): 5.

ราบรื่นเท่าใดนัก บรรดาโรงภาพยนตร์ที่มารวมตัวต่างพากันหวาดระแวงว่าสมาคมนี้จะนำไปสู่การควบรวมกิจการโดยนายทุนกลุ่มใหญ่ อันเป็นสิ่งที่เคยเกิดขึ้นมาในแวดวงธุรกิจภาพยนตร์ไทยมาโดยตลอด²⁵

การเกิดขึ้นของสมาคมการค้าภาพยนตร์ดังที่กล่าวไปแล้วนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนนับตั้งแต่ภาพยนตร์เข้ามาเป็นสินค้าในสังคมสยามนับแต่ พ.ศ. 2440 เพราะลักษณะที่เกิดขึ้นมาในการต่อสู้ทางธุรกิจของกิจการฉายภาพยนตร์มักจะเป็นลักษณะของการควบรวมกิจการเสียมากกว่า²⁶ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการฟื้นตัวของกิจการฉายภาพยนตร์ในทศวรรษ 2490 ที่เกิดโรงภาพยนตร์เพิ่มขึ้น รวมถึงบริษัทจัดจำหน่ายภาพยนตร์ที่เข้ามาเปิดสาขาในกรุงเทพฯ ได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในการแข่งขันทางการค้าภาพยนตร์ในไทย ในที่สุดแล้วผลจากการเปลี่ยนแปลงนี้ก็กระทบไปสู่การสร้างและการชมภาพยนตร์ของคนไทยอีกด้วย

²⁵ “ตั้งสมาคมส่งเสริมการสร้างภาพยนตร์ไทยแล้ว เริ่มร้องรัฐบาลขอสิทธิหนังไทยฉายให้ประชาชนชม,” *ศิลปิน* 1, ฉ.1 (30 เมษายน 2499): 5.

²⁶ ตัวอย่างการควบรวมกิจการในวงการธุรกิจภาพยนตร์ที่เคยเกิดขึ้น เช่น พ.ศ. 2460 สยามภาพยนตร์บริษัท เกิดขึ้นจากการรวมเอาบริษัทรูปยนต์กรุงเทพ และบริษัทพยนต์พัฒนารเข้าด้วยกัน และในเวลาต่อมาสยามภาพยนตร์บริษัทก็ถูกควบรวมเข้ากับบริษัทหิโนมาในท้ายที่สุด

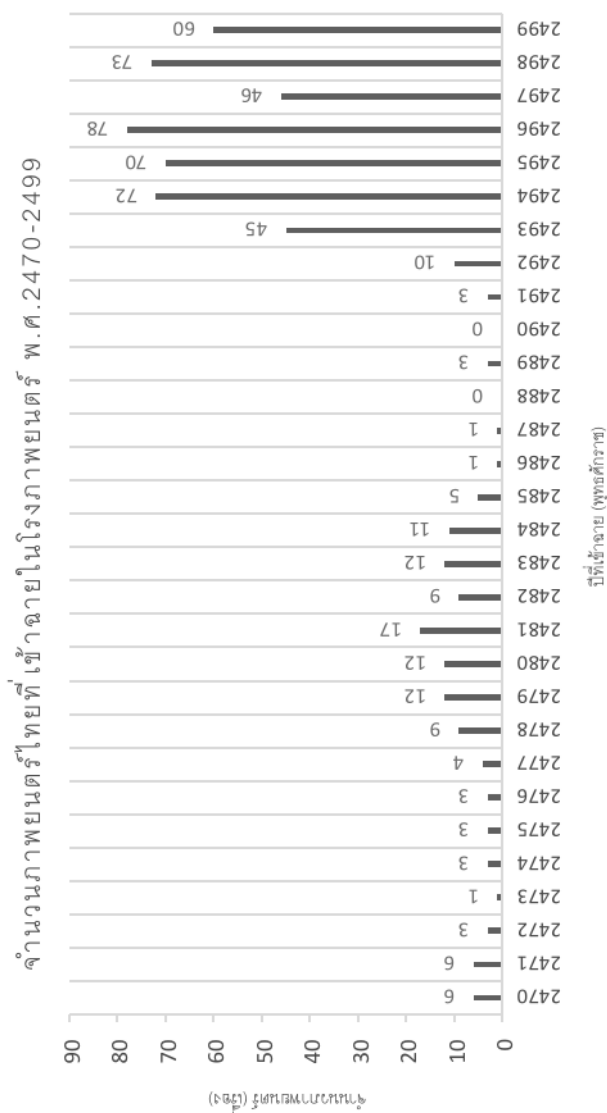
4.2 ชัยชนะของหนังฝรั่ง: การขบขันวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ต่างประเทศในกรุงเทพฯ

การปฏิสนธิขึ้นของโรงฉายภาพยนตร์อย่างสม่ำเสมอราวกับดอกเห็ดในฤดูฝน เมื่อมีโรงภาพยนตร์มากขึ้น ความต้องการที่จะได้ภาพยนตร์เข้ามาฉายของแต่ละโรงก็มีมากขึ้นเป็นธรรมดา และความต้องการที่จะได้ภาพยนตร์ดีๆ จากบริษัทสร้างภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียงเข้ามาฉายเป็นการประชันขันแข่งกันตามธรรมเนียมของการค้าโรงใดที่มีทุนเปนนึงๆ เปนกระสอบๆ ก็ทุ่มเทลงไปอย่างเต็มที่เรียกกันว่าไม่มีอัน เพื่อจะให้ได้ดีทั้งโรงงามและภาพยนตร์เยี่ยม... ..โรงใดที่ยังหลงหลักปักเขื่อนไว้ไม่มั่นคงพอ ก็กระเสือกกระสนดิ้นรนไปเท่าที่ “กระเป๋” จะอำนวยให้ เสรีจแล้วก็ “โค้ง” ให้กับบริษัทภาพยนตร์ต่างประเทศ พร้อมทั้งจะทำสัญญารับภาพยนตร์ของเขาเข้าฉาย²⁷

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงและเข้าสู่ทศวรรษ 2490 จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกิจการฉายภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ ได้นำไปสู่ความขัดแย้งที่เด่นชัดระหว่างภาพยนตร์ไทยและภาพยนตร์ต่างประเทศครั้งสำคัญ หมายเหตุสำคัญของการสร้างภาพยนตร์ไทยเกิดขึ้นเมื่อภาพยนตร์เรื่อง *สุภาพบุรุษเสือไทย*²⁸ ผลงานการกำกับของ

²⁷ คมน์ สรวุฒ, “ชัยชนะของภาพยนตร์ฝรั่ง,” *ข่าวภาพยนตร์* 2, 51 (เสาร์ 30 ตุลาคม 2497): 34.

²⁸ *สุภาพบุรุษเสือไทย* เป็นภาพยนตร์พากย์ ถ่ายทำด้วยฟิล์มสี 16 มิลลิเมตร สร้างจากนวนิยาย “*เสือไทยผู้สุภาพ*” ของ เสนีย์ บุษปะเกศ ใน พ.ศ. 2493 มีการ

แผนภูมิ 1 จำนวนภาพยนตร์ไทยที่เข้าฉายในโรงภาพยนตร์ระหว่าง พ.ศ. 2470 - 2499
 ที่มา: ทิพย์วัลย์ ประยูรสุข, บรรณารักษ์, ภาพยนตร์วานานุกรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2470 - 2499
 (นครปฐม: หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน), 2557)²⁹

หม่อมเจ้าศุภรพรรณดิศ ดิศกุล เข้าฉายในโรงภาพยนตร์เมื่อเดือน มิถุนายน 2492 และทำรายได้ไปกว่าสามแสนบาท ภาพยนตร์เรื่องนี้จึงถือเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้กระแสการสร้างภาพยนตร์ไทยเฟื่องฟูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ความสำเร็จทางด้านรายได้ของ *สุภาพบุรุษเสือไทย* จึงดึงดูดให้เกิดการสร้างภาพยนตร์ไทยขึ้นเป็นจำนวนมากในทศวรรษ 2490 นี้อีกด้วย

หากพิจารณาจากแผนภูมิที่ 1 จะเห็นได้ว่าทศวรรษ 2490 หลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 มีจำนวนภาพยนตร์ไทยที่ได้เข้าฉายในโรงภาพยนตร์ที่มากกว่าขึ้นกว่าช่วงเวลาก่อนหน้าอย่างชัดเจน จากเดิมที่มี ภาพยนตร์เข้าฉายปีละประมาณไม่เกิน 10 - 20 เรื่อง ตัวเลขการเข้าฉาย ได้เปลี่ยนแปลงเพิ่มไปถึงระดับ 70 เรื่องต่อปี โดย พ.ศ. 2496 มีจำนวน ถึง 78 เรื่อง จำนวนภาพยนตร์ที่เข้าฉายนี้สะท้อนให้เห็นว่าปริมาณ ภาพยนตร์ที่ผลิตขึ้นนั้นย่อมเป็นจำนวนที่มากพอกัน ทั้งนี้ได้ หมายความว่าจำนวนภาพยนตร์ที่เข้าฉายจะเท่ากับกับภาพยนตร์ที่ผลิต ออกมา เพราะยังมีภาพยนตร์ไทยจำนวนมากที่สร้างขึ้นแล้วแต่กลับพบ ปัญหาว่าโรงภาพยนตร์ไม่รับเข้าฉาย ซึ่งการไม่รับภาพยนตร์เข้าฉายนี้ เป็นสิ่งที่ผู้สร้างภาพยนตร์ไทยต้องเผชิญ

สร้างภาพยนตร์ภาคสมบูรณ์ในชื่อเรื่อง *เสือไทยอาละวาด* *สุภาพบุรุษเสือไทย* ได้รับรางวัลสำเภาทอง ประเภทบทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม ในการจัดการประกวด ภาพยนตร์ ซึ่งรางวัลตุ๊กตาทองและสำเภาทอง ครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2500

²⁹ ข้อมูลภาพยนตร์ไทยที่รวบรวมไว้ในภาพยนตร์านุกรมฉบับนี้รวบรวม รายชื่อและข้อมูลของภาพยนตร์ที่เข้าฉายระหว่าง พ.ศ.2470-2499 ถึงแม้ข้อมูล จะยังมีครบถ้วนสมบูรณ์ แต่ก็ยังเป็นแหล่งอ้างอิงอันทรงคุณค่าที่แสดงให้เห็นข้อมูล ของภาพยนตร์ไทยอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้การนับจำนวนภาพยนตร์ที่เข้าฉายในแต่ละ ปีได้รวมถึงภาพยนตร์ที่ถูกนำมาฉายซ้ำไว้ด้วย

ชื่อภาพยนตร์	สตูดิโอ	รายได้ (บาท)
Criminal Without Sin (สุภาพบุรุษเสือไทย)	ปรเมรุภาพยนตร์	315,998
Bathing Beauty (สาวน้อยเล่นน้ำ)	เมโทร	231,007
Alibaba and Forty Thieves (อาลีบาบา)	ยูนิเวอร์แซล	223,575
On An Island With You (สาวน้อยเกาะสวรรค์)	เมโทร	212,379
Gallant Blade (ดาบชัย)	โคดัมเบย์	210,379
Arabian Nights (อาหรับราตรี)	ยูนิเวอร์แซล	208,330
Anna & The King of Siam (แอนนาที่พระเจ้ากรุงสยาม)	ฟ็อกซ์	197,782
Sinbad The Sailor (กลาสีซินแบด)	อาร์.เค.ไอ	196,014
Gone with the wind (วิมานลอย)	เมโทร	194,782
Tarzan New York Adventure (ทาร์ซานเข้ากรุง)	เมโทร	184,256
Spanish Main (สิงห์สมุทร)	อาร์.เค.ไอ	173,444

ตารางที่ 1 ตัวอย่างรายได้ภาพยนตร์ต่างประเทศเมื่อเทียบกับ สุภาพบุรุษเสือไทย
ที่มา: นิวติล [นามแฝง], “ได้จากจอเงิน,” ภาพยนตร์สาร 3 ฉ.15 (สิงหาคม 2492): 3 และ 6.

ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะมีอำนาจนำเสนอสถิติจำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศที่นำมาฉายในโรงภาพยนตร์เพื่อเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจนถึงจำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศและจำนวนภาพยนตร์ไทยที่ได้เข้าฉาย แต่แรงจูงใจที่โรงภาพยนตร์จะได้รับกำไรมากกว่าจากการฉายภาพยนตร์ต่างประเทศ ก็พอจะพิจารณาได้จากจำนวนเงินรายได้ของภาพยนตร์ต่างประเทศที่เข้าฉายในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่นำมาเปรียบเทียบกับรายได้ของ *สุภาพบุรุษเสือไทย* (เข้าฉาย พ.ศ. 2492) ในตารางที่ 1 อาจพอเห็นได้ว่าจำนวนรายได้ที่โรงภาพยนตร์ได้รับการฉายภาพยนตร์ต่างประเทศเป็นสิ่งดึงดูดใจและสร้างความมั่นใจให้แก่โรงภาพยนตร์ได้ดี ถึงแม้ว่าในทศวรรษ 2490 โรงภาพยนตร์ที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจะหมายถึงพื้นที่สำหรับให้ภาพยนตร์เข้าฉายเพิ่มมากขึ้นก็ตาม แต่อย่างไรเสียการสร้างกำไรสูงสุดก็เป็นพื้นฐานของการดำเนินธุรกิจการค้า ทำให้โรงภาพยนตร์จำเป็นต้องคัดสรรภาพยนตร์ที่มีโอกาสสร้างรายได้และกำไรให้มากกว่า จึงส่งผลให้ภาพยนตร์ต่างประเทศเป็นสินค้าที่โรงภาพยนตร์ต้องการมากกว่าภาพยนตร์ไทย

เมื่อพิจารณาประกอบกับลักษณะของการทำสัญญาซื้อขายภาพยนตร์กับตัวแทนจำหน่ายที่มักจะทำเป็นสัญญาระยะยาว เพื่อเป็นการประกันว่าโรงภาพยนตร์จะมีภาพยนตร์จากสตูดิโอ นั้นเข้าฉายเป็นประจำอย่างแน่นอน ความขัดแย้งระหว่างโรงภาพยนตร์กับผู้สร้างภาพยนตร์ไทยเกี่ยวกับการปัญหาการไม่ให้พื้นที่ฉายภาพยนตร์ไทย เทียบเท่ากับภาพยนตร์ต่างประเทศจึงปรากฏให้เห็นตามข้อเขียนในหน้า นิตยสาร ดังเช่น โรงภาพยนตร์ส่วนมากที่ทำสัญญาฉายภาพยนตร์ฝรั่งนั้นมักจะกีดกันการฉายภาพยนตร์ไทย หรือมีเวลาน้อยมากสำหรับนำภาพยนตร์ไทยเข้าฉาย สาเหตุที่โรงภาพยนตร์ส่วนใหญ่ใช้ปฏิเสธก็มัก

จะเป็นประเด็นว่าด้วย “คุณภาพ” ของภาพยนตร์ไทย โดยกล่าวว่า ภาพยนตร์ไทยที่คุณภาพไม่ถึงขนาดที่จะนำออกเสนอขายให้ประชาชน ชม หากนำออกขายก็กลายเป็นโดยสารภาพยนตร์เรื่องนั้นๆ ซ้ำตัวตายเองไปด้วย³⁰

ผู้ชมภาพยนตร์ดูเหมือนจะเป็นปัจจัยที่กำหนด “ความเป็นความตาย” ให้แก่โรงภาพยนตร์ เพราะผู้ชมนั้นเป็นผู้เลือกที่จะจ่ายเงินเพื่อเข้าชมภาพยนตร์อันเป็นแหล่งรายได้ที่จะเข้าสู่โรงภาพยนตร์อย่างไรเสียก็ปรากฏให้เห็นถึงความไม่พึงพอใจต่อภาพยนตร์ไทยในหมู่ผู้ชม อันเป็นปัญหาเนื่องมาแต่คุณภาพของภาพยนตร์ที่เป็นผลมาจากงานสร้าง ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าหากใช้มาตรฐานของภาพยนตร์ฮอลลีวูดที่คนไทยนิยมเป็นเกณฑ์ คุณภาพภาพยนตร์ไทยย่อมจะแตกต่างกับอุตสาหกรรมภาพยนตร์ตะวันตกที่มีทุนในการพัฒนาและประสบการณ์ในการสร้างภาพยนตร์มายาวนานกว่า นอกจากนั้นแล้วในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา บรรดาผู้กำกับภาพยนตร์ไทยนิยมสร้างภาพยนตร์ที่ถ่ายทำด้วยฟิล์ม 16 มิลลิเมตร อันเป็นรูปแบบที่ต่ำกว่ามาตรฐานสากลเพราะไม่ต้องลงทุนมากนัก เมื่อเทียบเคียงกับภาพยนตร์ต่างประเทศในช่วงเวลานี้ที่ถ่ายทำด้วยฟิล์ม 35 มิลลิเมตร เน้นความใหญ่โตอลังการของงานภาพและโรงภาพยนตร์หันมาใช้เทคโนโลยีการฉายสมัยใหม่ จึงเป็นที่ชัดเจนว่า “คุณภาพ” ย่อมจะแตกต่างกันอย่างแน่นอน นอกจากนี้ปัญหาเรื่อง “ความสมจริง” ของภาพยนตร์ไทยในสายตาคนไทยด้วยกันเองก็เป็นอีกสาเหตุที่ผู้ชมไม่เลือกภาพยนตร์ไทยด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างความเห็นที่แสดงไว้ต่อไปนี้

³⁰ คมน์ สรวุฑ, “ทัศนะของข้าพเจ้าในเรื่องภาพยนตร์ไทย,” *ภาพยนตร์สาร* 5,ฉ.15 (2498): 16.

...คนดูเห็นว่าไม่ดี หรือไม่น่าดู นั่นคือ สถานที่ต่างๆ ที่พวกเราเคยรู้เคยเห็นกันมาทุกๆ คน เช่น เราถ่ายวัดโพธิ์เข้าไปเป็นฉากหลังแล้วในเรื่องบอกว่า เป็นบริเวณพระราชวังแห่งหนึ่งครั้งโบราณ คนดูก็ฮาครืนแล้วร้องวัดโพธิ์ฯ ลั่นโรงไปหมด หรือถ่ายสำเพ็งบอกว่าเป็นเมืองจีน พรรคพวกก็ร้องสนั่นหวั่นไหว สำเพ็งๆ พร้อมกับหัวเราะเยาะอย่างขบขัน แต่ถ้าหากเป็นหนังฝรั่งท่านจะไม่มีโอกาสได้รู้เลยว่าอะไรเป็นอะไร หรือที่ไหนเป็นที่ไหน เขาถ่ายอยู่ที่อเมริกา แล้วบอกว่า นี่คือกรุงโรม หรือถ่ายที่เมืองจีน แล้วบอกว่าอิตาลี ก็ไม่มีใครสามารถรู้ได้ เพราะเราก็ไม่เคยเห็นว่ามันเป็นยังไง³¹

ถึงแม้ว่าความนิยมภาพยนตร์ต่างประเทศโดยเฉพาะภาพยนตร์ตะวันตกจะมีใช้สิ่งแปลกใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในสังคมไทย แต่ในทศวรรษ 2490 ความนิยมดังกล่าวได้ถูกขบขันให้เด่นชัดและเผยตัวให้เห็นความขัดแย้งอย่างชัดเจน ผ่านการจัดตั้งสมาคมเพื่อรักษามลประโยชน์ของภาพยนตร์ไทยที่พ่ายแพ้การแข่งขันในทางธุรกิจต่อภาพยนตร์ต่างประเทศดังที่อธิบายไปในหัวข้อก่อนแล้ว และการที่โรงภาพยนตร์ไม่ยอมรับภาพยนตร์ไทยเข้าฉาย หากเปรียบช่วงเวลาก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเป็น “การอ่อนเครื่อง” ของการต่อสู้ระหว่างภาพยนตร์ไทยและภาพยนตร์ต่างประเทศ ทศวรรษ 2490 องค์กรประกอบต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลานี้ ทั้งโรงภาพยนตร์ที่เพิ่มปริมาณขึ้นแต่กลับมิได้มีพื้นที่ให้กับภาพยนตร์ไทยสักเท่าใดนัก ประกอบกับการเซ็นสัญญาผูกขาด

³¹ อรรถ อรรถจินดา, “ภาพยนตร์ในญี่ปุ่น,” *ข่าวภาพยนตร์* 2.ฉ.43 (4 กันยายน 2497): 14.

การฉายภาพยนตร์จากสตูดิโอต่างประเทศ ช่วงเวลานี้จึงเป็นการเริ่ม “เปิดหน้าสู้” กันอย่างจริงจัง นำไปสู่การรวมตัวและการเรียกร้องต่างๆ ทั้งในเชิงการค้าและขอรับรองเรียนที่มีต่อนโยบายรัฐที่รัฐไม่ค่อยตอบสนองเท่าใดนัก จึงเห็นได้ว่าบริบททางธุรกิจภาพยนตร์ในทศวรรษ 2490 เป็นตัวเร่งให้วัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของคนในกรุงเทพฯ ที่มีลักษณะนิยมชมภาพยนตร์ต่างประเทศนั้นได้รับการเกื้อหนุนจากจากปัจจัยต่างๆ ของกิจการฉายให้มีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

5. บทสรุป: ทศวรรษ 2490 ตัวเร่งวัฒนธรรม “คนไทยไม่ดูหนังไทย”

การชมภาพยนตร์เป็นกิจกรรมหลักที่เกิดขึ้น ณ โรงภาพยนตร์ กระบวนการของธุรกิจภาพยนตร์มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่การส่งมอบความบันเทิงไปสู่ผู้ชมผ่านหน้าจอในโรงภาพยนตร์ อย่างไรก็ตามความนิยมภาพยนตร์ในแบบใดก็เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ขึ้นจากปัจจัยอันหลากหลาย โดยองค์ประกอบของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกิจการฉายภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ ทศวรรษ 2490 ก็มีส่วนในการรังสรรค์หรือส่งเสริมลักษณะวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของผู้คนในกรุงเทพฯ ในห้วงเวลานี้ด้วย วัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ต่างประเทศหรือความนิยมภาพยนตร์ต่างประเทศอาจจะมิใช่สิ่งแปลกใหม่นักสำหรับสังคมไทย เพราะจุดแรกเริ่มของภาพยนตร์ก็เข้าสู่สังคมนี้ในฐานะส่วนหนึ่งของ “วัฒนธรรมตะวันตก” อยู่แล้ว ภาพยนตร์ตะวันตก

โดยเฉพาะภาพยนตร์ฮอลลีวู้ดจึงถูกหยิบยกให้เป็น “ค่ามาตรฐาน” ของคุณค่าที่ผู้ชมมอบให้แก่การชมภาพยนตร์

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกิจการฉายภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ ทศวรรษ 2490 ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มจำนวนขึ้นของโรงภาพยนตร์และรูปแบบการทำสัญญาซื้อภาพยนตร์เข้ามาฉาย ได้เป็นโครงสร้างทางธุรกิจที่เอื้ออำนวยให้วัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของผู้ชมกรุงเทพฯ ที่มีลักษณะนิยมภาพยนตร์ต่างประเทศมากกว่าได้เผยแสดงตัวออกมาได้อย่างเด่นชัดอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน ผู้ชมในกรุงเทพฯ ที่นิยมชมภาพยนตร์ต่างประเทศอยู่แล้วยังคงสนับสนุนภาพยนตร์ต่างประเทศต่อไป รวมถึงอาจจะมีโอกาสชมภาพยนตร์จากหลากหลายประเทศได้มากขึ้นในช่วงเวลานี้ เมื่อพิจารณาฝ่ายผู้สร้างภาพยนตร์ไทยในทางหนึ่ง ทศวรรษ 2490 ก็เป็นช่วงเวลาที่เกิดการตื่นตัวในการสร้างภาพยนตร์ไทย แต่ก็ได้พึงใจเท่าใดนักต่อสถานการณ์ที่ภาพยนตร์ไทยไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับภาพยนตร์ต่างประเทศ จึงเริ่มดำเนินการเรียกร้องเพื่อพิทักษ์รักษาสผลประโยชน์ของตนเอง และหากจะพิจารณาผลที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ต่อเนื่องไปนอกเหนือขอบเขตการศึกษาของบทความนี้ก็จะพบว่า ในกรณีของพื้นที่กรุงเทพฯ การเพิ่มขึ้นของโรงภาพยนตร์ การแข่งขันแย่งชิงสัญญาฉายภาพยนตร์ และปัญหาว่าด้วยการไม่มีพื้นที่ฉายภาพยนตร์ไทยที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2490 ได้คลี่คลายไปสู่การจัดการรูปแบบการดำเนินการฉายที่มีการแบ่งชัดเจนว่า โรงภาพยนตร์นั้นๆ จะฉายภาพยนตร์จากชาติใดชาติหนึ่งโดยเฉพาะในทศวรรษ 2500 เป็นต้นไป

โดยสรุปแล้วการศึกษานี้จึงทำให้เห็นได้ว่า “วัฒนธรรมการชมภาพยนตร์” มิได้เกิดขึ้นอยู่บนความพึงพอใจหรือรสนิยมส่วนบุคคลแต่

เพียงเท่านั้น แต่วัฒนธรรมการชมภาพยนตร์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการสรสร้างขึ้นบนความสัมพันธ์และการปะทะสังสรรค์กันระหว่างผู้ชมและภาพยนตร์ภายใต้บริบทของสังคมและโครงสร้างทางธุรกิจ โดยในบทความนี้ได้นำเสนอให้เห็นว่าพื้นที่ฉายอย่าง “โรงภาพยนตร์” นั้นมีส่วนส่งเสริมและสร้างผลกระทบกลับไปมากับ “วัฒนธรรมการชมภาพยนตร์” สุดท้ายแล้วบทความนี้ที่มีจุดเน้นของการศึกษาอยู่ที่กิจการฉายภาพยนตร์ที่มีผลต่อวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของคนในกรุงเทพฯ ถือเป็นเพียงแง่มุมหนึ่งของการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ผ่านมิติทางประวัติศาสตร์ หนทางของการสร้างคำอธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของคนไทยนั้นยังคงมีพื้นที่เปิดกว้างและรอคอยให้มีการศึกษาเพิ่มเติมอยู่อีกมากนัก

บรรณานุกรม

หนังสือ

แก้วฟ้า [นามแฝง]. “เขา’ - นักก่อ นักสาน นักสร้าง นักริเริ่ม.” ใน *บันฑูร
นุสรณ์ อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายบันฑูร องควิศิษฐ์ ณ เมรุ
วัดมกุฏกษัตริยาราม วันอังคารที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2510.*
พระนคร: มิตรเจริญการพิมพ์, 2510.

จำเริญลักษณ์ ธนะวังน้อย. *ประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย ตั้งแต่แรกเริ่ม
จนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2.* กรุงเทพฯ, 2545.

โดม สุขวงศ์. *คู่มือนิทรรศการหนึ่งศตวรรษภาพยนตร์ไทย.* นครปฐม:
หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน), 2556.

ทิพย์วัลย์ ประยูรสุข, บรรณาธิการ. *ภาพยนตร์านุกรมแห่งชาติ ฉบับที่
1 พ.ศ.2470-2499.* นครปฐม: หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน),
2557.

ธนาทิพ จัตรภูติ. *ตำนานโรงหนัง.* กรุงเทพฯ: เวิลด์, 2547.

ยศ วัชรเสถียร. *เกร็ดจากอดีต.* พระนคร, รวมสาส์น, 2513.

สรศัลย์ แ่งสกา. *หวอ: ชีวิตไทยในไฟสงครามโลกครั้งที่ 2.* กรุงเทพฯ:
สารคดี, 2539.

อัญชลี ชัยวรพร. *ภาพยนตร์ในชีวิตไทย มุมมองของภาพยนตร์ศึกษา.*
กรุงเทพฯ: วราพร, 2559.

บทความในวารสาร นิตยสาร

Boonyaketmala, Boonrak. "The Rise and Fall of the Film Industry in Thailand, 1897-1922." *East-West Film Journal* 6, no. 2 (1992): 62 - 98.

"คอลัมน์ข่าวสตรอบโลกภาพยนตร์," *ข่าวภาพยนตร์* 2, ฉ. 43 (4 กันยายน 2497), 6.

"คอลัมน์สังคม," *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ. 27 (1 มิถุนายน 2490): 19.

"คิงส์ สถานฉายภาพยนตร์ที่ทันสมัย อีกสถานที่หนึ่ง แห่งภาคตะวันออกไกล," *ผดุงศิลป์ข่าวภาพยนตร์* 1, ฉบับปฐมฤกษ์: 29.

"โฆษณาที่ศรีอยุธยา," *จอเงิน* 3, ฉ. 1 (1 กันยายน 2490): 19.

"จับสิ่งไหนได้ที่เยาวราช," *จอเงิน* 3, ฉ. 9 (24 พฤศจิกายน 2490): 2.

"เฉลิมกรุงเปิดแอร์แล้ว," *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ. 14 (20 มกราคม 2490): 19.

"ตั้งสมาคมบริษัทจำหน่ายภาพยนตร์," *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ. 25 (10 พฤษภาคม 2490): 19.

"ตั้งสมาคมส่งเสริมการสร้างภาพยนตร์ไทยแล้ว เริ่มร้องรัฐบาลขอสิทธิหนังไทยฉายให้ประชาชนชม," *ศิลป์* 1, ฉ. 1 (30 เมษายน 2499): 5.

“บริษัทปรับปรุงโรงหนังชั้น 1,” *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ. 31
(10 กรกฎาคม 2490): 12.

“ภาพยนตร์ไทย,” *กรุงเทพฯ บรรเทา*. (30 สิงหาคม 2490): 4.

“สัญญาใหม่สหคินี่มา,” *ประมวลภาพยนตร์และบันเทิง* 1, ฉ. 9
(มิถุนายน 2490): 17.

คณิศรารุณ, “ชัยชนะของภาพยนตร์ฝรั่ง,” *ข่าวภาพยนตร์* 2, ฉ. 51 (เสาร์
30 ตุลาคม 2497): 34.

_____, “ทัศนะของข้าพเจ้าในเรื่องภาพยนตร์ไทย,” *ภาพยนตร์สาร*
5, ฉ. 15 (2498): 16.

นิภาพร รัชตพัฒนากุล, “”หนังรัก” ขณะรบ: การฉายและการสร้าง
ภาพยนตร์ของญี่ปุ่นในไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2.” *จุลสาร
หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์*, ฉ. 19 (มิถุนายน. 2558 -
พฤษภาคม. 2559): 76-91.

นิเวศ [นามแฝง], “ได้จากจอเงิน,” *ภาพยนตร์สาร* 3, ฉ. 15 (สิงหาคม
2492): 3, 6, 8 และ 12.

ดาวทอง [นามแฝง], “สมาคมโรงภาพยนตร์,” *ข่าวภาพยนตร์* 2, ฉ. 44
(11 กันยายน 2497): 21.

ศิววงศ์ กุญชร ณ อยุธยา, “โรงภาพยนตร์ในอุดมคติของข้าพเจ้า,”
ภาพยนตร์สาร 1, ฉ. 1 (1 กันยายน 2489): 5.

อรรถ อรรถจินดา, “ภาพยนตร์ในญี่ปุ่น,” *ข่าวภาพยนตร์* 2,ฉ.43 (4 กันยายน 2497): 14.

วิทยานิพนธ์

นัยนา แย้มสาขา. “นโยบายการส่งเสริมภาพยนตร์ของรัฐบาลไทย.”
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะวารสารศาสตร์และ
สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.